



วิเคราะห์ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาตาม พรบ.การศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒
กับแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)
Analysis of Educational Philosophy Based on the National
Education Act, B.E. 2542 and the Educational Concept of
Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto)

พระมหาญาณวฑฒน์ ฐิตวฑฒโน^๑
ปฐมพงษ์ ศุภเลิศ^๒

บทคัดย่อ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่สามารถเสนอแนวทางปรับปรุงการจัดการศึกษาอย่างยั่งยืนตามแนวพุทธธรรมได้อย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเรื่องความหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของการศึกษา ตลอดจนการเรียนการสอน และกระบวนการจัดกิจกรรม จนเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษาโดยแท้ เพราะการศึกษาที่ถูกต้องกับพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การวิเคราะห์ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กับปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยวิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญใน ๔ ประเด็น คือ ๑) ความหมายของการศึกษา ๒) ความมุ่งหมายของการศึกษา ๓) หลักการของการศึกษา และ ๔) กระบวนการจัดการศึกษา พบว่า มีแนวทางการศึกษาที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน

คำสำคัญ :แนวคิดทางการศึกษา, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต).

Abstract

Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto) is a Buddhist scholar who can offer a wholistic guideline on the sustainable education management based on Buddhism in the meaning of education, aim of education, teaching and learning process and teaching and learning activities. It is apparently showed that Buddhism is a religion of true education because education is consistent with Buddhism and both proceed in the same direction.

An analysis of educational philosophy in the National Education Act B.E. 2542 and the educational concept of Phrabrahmagunabhorn (P. A. Payutto) is based

^๑นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒ผู้จัดการโรงเรียนจิระศาสตร์วิทยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.



on 4 aspects: 1) meaning of education, 2) the aim of education, 3) the principles of education, and 4) the education management process, in order to find similar and dissimilar concepts in education.

Keywords: Educational Concept, Phrabrahmagunabhorn (P.A. Payutto)

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า “... การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล สังคม และบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกันทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด ...”^๑ อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าการศึกษานั้นเป็นปัจจัยให้เกิดความเจริญทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

ประเทศที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาทุกประเทศได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน หากสามารถใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนมีขีดความสามารถมีศักยภาพเต็มสมบูรณ์ตามอรรถภาพของแต่ละบุคคลแล้ว การพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ก็สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีทรัพยากรบุคคลที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมโลกในอนาคตที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และเป็นสังคมแห่งปัญญา และหวังว่าการศึกษาจะเป็นเส้นทางนำไปสู่การ

พัฒนาประเทศที่ยั่งยืน ทำให้ประเทศไทยมีขีดความสามารถและมีศักยภาพสูงในการแข่งขันกับประเทศ ต่างๆ ในประชาคมโลก ในขณะเดียวกันก็สามารถรักษาคุณลักษณะเอกลักษณ์ ศิลปะ วัฒนธรรม รวมทั้งคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา อันเป็นคุณลักษณะของความเป็นไทยให้ยั่งยืนต่อไปได้^๒ ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งมีแนวคิดทางการศึกษาที่เป็นไปในด้านการปฏิรูปการศึกษาเป็นหลักสำคัญ

เหตุผลที่ต้องมีการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้น เพราะว่าการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี นอกจากนี้วิกฤติที่สำคัญระบบการศึกษาไทยคือความทุกข์ของผู้เรียน เนื่องจากเนื้อหาที่เรียนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวันของเด็ก เด็กต้องจำใจเรียนเรื่องไกลตัว และมีความทุกข์เพราะต้องท่องจำตลอดเวลา ความทุกข์เกิดจากการเรียนทำให้เด็กมองว่าการเรียนไม่ใช่เรื่องสนุก ไม่มีความสุข ไม่น่าเรียน และในการสอบเข้าเรียนต่อทุกระดับเน้นเฉพาะความจำ ก็ยิ่งเพิ่มความเครียดให้เด็ก

^๑ ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมมหาราช, คำพอสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒), หน้า ๘๗.

^๒ ศูนย์ปฏิบัติการปฏิรูปการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, ปฏิรูปการศึกษาก้าวหน้าอย่างมั่นใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๒.



มากขึ้น นับวันปัญหาเหล่านี้จะรุนแรงมากขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมได้^๓

พระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เป็นพระเถระผู้รัตตัญญู มีสิริอายุกาล ๗๖ ปี ๕๓ พรรษา เป็นพระเถระผู้เป็นนักปราชญ์แห่งยุค เป็นพระเถระผู้แตกฉานทั้งศาสตร์ในพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ และเป็นพระเถระผู้ที่นักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศให้การยอมรับในแนวทางการศึกษา ซึ่งพระเดชพระคุณได้ศึกษาลึกถึงแก่นแท้ของวิชาการ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา จึงสามารถพูดได้กับวิชาทุกแขนง และพูดได้อย่างไม่รู้จัก จุดเด่นในการนำเสนอเรื่องทางวิชาการของพระเดชพระคุณ ถือเป็นมาตรฐานที่นักวิชาการรุ่นใหม่ต้องถือแบบอย่าง นั่นคือ การเชื่อมโยงหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับหลักวิชาการโลกอย่างกลมกลืน ไม่พูดถึงความแตกต่างหรือความขัดแย้งกันเพียงด้านเดียว แต่จะชี้ให้เห็นความเหมือนและความต่างและจุดที่จะเชื่อมประสานกันได้ เช่น เรื่องปริญาทางโลกกับปริญาทางธรรม^๔ ท่านศึกษาพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกและศาสตร์ต่างๆ จึงถือว่าท่านเป็นแบบอย่างของความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ท่านมีความรู้ทั้งภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ จึงสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่างๆ

^๓ รุ่ง แก้วแดง, **ปฏิวัติการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : พินเนตพริ้นติ้งเซ็นเตอร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๒.

^๔ พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ [ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศรีคัมภีรญาณ], “ทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) : วิเคราะห์จากหนังสือ ทางสายกลางของการศึกษาไทย”, ใน **ชีวิตและผลงานของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) และนันททัศนะของนักวิชาการ**, รวบรวมจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒.

และใช้แหล่งข้อมูลมาประกอบการเขียนและการพูดได้ดี เพราะฉะนั้นท่านจึงมีความเป็นเลิศในทางวิชาการและความเป็นเลิศในข้อวัตรปฏิบัติ^๕ ท่านได้มีคุณูปการต่อการรื้อปรับระบบการศึกษาไทย ให้นักการศึกษาไทยที่กำลังมกมายอยู่กับทฤษฎีของตะวันตกนั้นได้ตื่นขึ้น รื้อปรับการศึกษาใหม่แล้วจัดการศึกษาบนฐานของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย^๖ และมีเหตุผลสำคัญ ในการวิเคราะห์บทความนี้คือ ถ้าสถาบันสงฆ์และคนไทยร่วมสมัยกับท่านไม่ศึกษาแนวคิดของท่านและนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ความยิ่งใหญ่ของท่านก็จะไม่ปรากฏชัดในยุคนี้ คือ ต้องรอให้คนรุ่นหลังมาตระหนักถึงคุณค่าและนำไปประยุกต์ใช้ในสังคม^๗

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กับแนวคิดทางการศึกษาพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยการศึกษาจากเอกสารงานวิจัย และผลงานนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เฉพาะเพียงบางเล่มเท่าที่สืบค้นได้ เพราะมีผลงานนิพนธ์เกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาของ

^๕ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) [ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมบัณฑิต], “นันททัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก”, ใน **มูลนิธิพุทธธรรม, นันททัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕-๑๖.

^๖ ศ.สุมน อมรวิวัฒน์, “นันททัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก”, ใน **มูลนิธิพุทธธรรม, นันททัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก**, หน้า ๑๗๖.

^๗ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) [ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมบัณฑิต], “นันททัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก”, ใน **มูลนิธิพุทธธรรม, นันททัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก**, หน้า ๒๖-๒๗.



พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นจำนวนมาก^๘

ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาตาม พรบ.

การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

เหตุผลอันสำคัญในการบัญญัติพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เริ่มจากเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้เกิดมีวิกฤตทางการเมือง ก่อกระแสเรียกร้องให้เกิดการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การปฏิรูปทางการเมือง และการปฏิรูปการศึกษาอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังเกิดเหตุการณ์วิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียซึ่งเป็นผลจากการลอยตัวค่าเงินบาทขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และมีวิกฤติทางสังคมด้วย เช่น การใช้สิ่งเสพติดในทางที่ผิดและปัญหาสังคมอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่เยาวชน จึงได้สร้างแรงกระตุ้นจนเกิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ตราไว้ ณ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษาที่มากกว่าทุกฉบับที่เคยมีมา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่างๆ เร่งรัดการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาระบบครูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งในการจัดการศึกษา

^๘ ค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่เว็บไซต์วัดญาณเวศกวัน www.watnyanaves.net

ของรัฐให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่นและเอกชน^๙ จึงได้ตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและการจัดการศึกษาอบรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้นมีจำนวน ๗๘ มาตรา ๙ หมวด ซึ่งมีแนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญใน ๔ ประเด็น ได้แก่

๑. ความหมายของการศึกษา^{๑๐}

(มาตรา ๔) การศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒. ความมุ่งหมายของการศึกษา^{๑๑}

คือ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และความสามารถ มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มาตรา ๖)

^๙ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, หน้า ๒.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.



๓. **หลักการของการศึกษา**^{๑๒} คือ การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้ (๑) เป็นการศึกษาตลอดชีวิต^{๑๓} สำหรับประชาชน (๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (๓) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง (มาตรา ๘)

๔. **กระบวนการจัดการศึกษา**^{๑๔} ประกอบด้วย

๑) การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ (มาตรา ๒๒)

๒) การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ^{๑๕} การศึกษานอกระบบ^{๑๖} และการศึกษาตามอัธยาศัย^{๑๗} ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้

คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา (มาตรา ๒๓)

๓) การจัดกระบวนการเรียนรู้ (มาตรา ๒๔) ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้ (๑) การจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (๒) การฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา (๓) การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง (๔) การจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานกับความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา (๕) การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (๕) การประเมินผู้เรียน (มาตรา ๒๖) โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอน ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

สรุปแนวคิดทางการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่จะนำมาวิเคราะห์ในบทความนี้มี ๔ ประเด็น คือ ๑) ความหมายของการศึกษา ๒) ความมุ่งหมายของการศึกษา ๓) หลักการของการศึกษา และ ๓) กระบวนการจัดการศึกษา

โอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๑๓} เป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต.

^{๑๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงานกฤษฎีกา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, หน้า ๑๓-๑๖.

^{๑๕} เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน.

^{๑๖} เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม.

^{๑๗} เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และ



ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) มองการศึกษาที่ผ่านมาว่าอยู่ในกระแสอิทธิพลของ อารยธรรมตะวันตกและอารยธรรมตะวันออก นั้นตั้งอยู่บนฐานความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติ หรือเอาชนะธรรมชาติ จนได้พัฒนาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีขึ้นมาเพื่อเอาชนะธรรมชาติ จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ ก็ได้เห็นพิษเห็นภัยว่าเป็น ตัวการร้ายที่ก่อให้เกิดปัญหาธรรมชาติแวดล้อม เสีย ต่อมาจึงเริ่มรู้ตัวว่าการศึกษาที่ผ่านมาไม่ ถูกต้อง จะต้องแก้ไขใหม่ ในการที่จะทำให้มีการศึกษาที่ยั่งยืน คือ การศึกษาที่ถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ แล้วทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อความอยู่ร่วมกันใน โลกนี้อย่างเกื้อกูลแก่กันและกัน เป็นสุข ไร้ เบียดเบียน^{๑๘} โดยได้นำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้ในการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้ถึง ความสุขอย่างแท้จริง

ที่แท้จริงนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สนใจศึกษาหาความสัมพันธ์ ระหว่างพุทธธรรมกับการศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศรีวิสุทธิ โมลี และได้เสนอแนวคิดการศึกษาแก่หลักพุทธ ธรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งนับว่าท่านได้แนวคิด ทาง การ ศึกษา แก่ สังคม ไทย ก่อ น เกิด พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเวลาถึง ๒๘ ปี

ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ครอบคลุม ทั้งระบบครอบครัวทั้งองค์ประกอบทุกอย่าง เกี่ยวกับการศึกษา พระเดชพระคุณนำเสนอทั้งใน

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **แง่คิด** **ข้อสังเกตเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕-๔๗.

จุดเริ่มต้นกระบวนการดำเนินงานในท่ามกลาง และแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นที่ก่อปัญหา และแนวทางในการพัฒนาต่อไปกรณีที่ไม่เกิด ปัญหาในที่สุด ภาษาธรรมะเรียกการนำเสนอแบบ นี้ว่า อาทิกัลยาณะ มัชฌะกัลยาณะ ปรีโยสาน กัลยาณะ คือ งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด^{๑๙} อันเกิดเป็นประโยชน์แก่ การศึกษาและการปฏิรูปการศึกษาในประเทศไทย เป็นอย่างยิ่ง ดังที่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน คือ โรงเรียนวิถัพุทธ โรงเรียนทอสี และโรงเรียนสยาม สามไตร

ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) โดยการ วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญใน ๔ ประเด็น ได้แก่

๑. ความหมายของการศึกษา

หลักพระพุทธศาสนานั้นถือว่าการศึกษานั้นคือชีวิต ชีวิตนั้นคือการศึกษา แต่ ไม่ใช่ชีวิตเฉยๆ ต้องเป็นชีวิตที่ดำเนินอย่างถูกต้อง มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา จึงจะเป็นการศึกษา ถ้า จะบอกว่า ชีวิตคือการศึกษา โดยวินิจฉัยตาม หลักพระพุทธศาสนาก็ยังไม่ใช่ ชีวิตที่มีการเรียนรู้ และฝึกฝนพัฒนาให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง จึงจะ เป็นการศึกษา แต่ถ้าจะพูดให้เต็มความหมายก็ ต้องว่า การศึกษาคือการฝึกฝนพัฒนาให้ชีวิต ดำเนินไปอย่างถูกต้อง การศึกษาคือการพัฒนา ชีวิตที่ดำเนินไปตลอด จนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย

^{๑๙} พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา โณ ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศรีศรัทธาภิรัต, “ทัศนะเกี่ยวกับ การศึกษาของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) : วิเคราะห์ จากหนังสือ ทางสายกลางของการศึกษาไทย”, ใน **ชีวิต และผลงานของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) และ นานาทัศนะของนักวิชาการ**, รวบรวมจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๔๓.



คืออิสรภาพและสันติสุข^{๒๐} อีกประการหนึ่ง การศึกษา คือ การฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้มนุษย์บรรลุสภาวะที่ปราศจากความทุกข์ ในที่สุด เป็นกระบวนการแก้ปัญหาเพื่อทำลาย อวิชชาและตัณหา พร้อมกับสร้างเสริมปัญญา นันทะ และกรุณา^{๒๑}

นอกจากนี้ การศึกษายังมีความหมาย ใน ๓ ประเด็นสำคัญ คือ ๑) มองในแง่สภาพที่ เฉลียว : การศึกษา คือ การแก้ปัญหาของมนุษย์ กล่าวคือ การทำให้ชีวิตแก้ปัญหาได้ เพราะถ้าไม่มีปัญหา การศึกษาก็ไม่มี ๒) มองในแง่สภาพที่ ประสบผล : การศึกษา คือ การทำให้ชีวิต (๑) แง่ ลบ คือ หลุดพ้นจากปัญหา ปราศจากสิ่งบีบคั้น ขัดข้อง (๒) แง่บวก คือ เข้าถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งที ประเสริฐหรือดีที่สุดในชีวิตพึงได้ มีอิสรภาพ สมบูรณ์ และ ๓) มองในแง่ความสัมพันธ์ของชีวิต กับปัจจัยแวดล้อม : การศึกษา คือ การทำให้ มนุษย์ พ้นจากการต้องพึ่ง ต้องขึ้นต่อปัจจัย ภายนอก มีความสมบูรณ์ในตัวเองมากขึ้นโดย ลำดับ^{๒๒}

๒. ความมุ่งหมายของการศึกษา

ความมุ่งหมายของการศึกษาว่าเป็น อันเดียวกับจุดหมายของชีวิต เรียกว่า ความหลุด พ้น (วิมุตติ = Freedom) ได้แก่ ความปลอด โปร่ง โล่ง เป็นอิสระ หมายถึง สภาพชีวิตที่พร้อม

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรม กับการศึกษาของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

^{๒๑} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), **ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมนใหม่**, พิมพ์ ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๑.

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม : แขนงนำ การศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ผลิตัฒม์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕-๒๖.

สำหรับใช้ประโยชน์ มากกว่าการใช้ประโยชน์ นั้นเอง และอาจมองได้เป็น ๒ แง่ คือ (๑) ในแง่ ลบ คือ หมายถึง ภาวะที่พ้นจากความบีบคั้น ผูกมัด ขัดข้อง ปราศจากข้อบกพร่อง และ (๒) ในแง่บวก คือ หมายถึง ภาวะที่มีความเป็นใหญ่ ในตัว ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำ (และไม่ทำ) การใดๆ ได้ตามปรารถนา^{๒๓}

นอกจากนี้ ภาวะที่เป็นความมุ่งหมาย ของการศึกษา ก็คือ อิสรภาพหรือความหลุดพ้น แยกได้เป็น ๔ ด้าน หรือ ๔ ระดับ (อันสอดคล้อง กับหลักภาวนา ๔ หรือ ภาวิต ๔) คือ

๑) อิสรภาพทางกาย หรืออิสรภาพ พื้นฐานของชีวิต ได้แก่ อิสรภาพทางกายที่ปลอด พ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนในทางธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น โรคภัยไข้ เจ็บ การมีปัจจัย ๔ เพียงพอที่จะหลุดพ้นจาก ความยากจนแร้นแค้นขาดแคลน ไม่มีภัย ธรรมชาติเบียดเบียน หรือว่าพอจะป้องกันแก้ไข ได้ แล้วก็พ้นจากภัยที่มนุษย์สร้างขึ้นในทาง กายภาพ เช่น มลภาวะในสภาพแวดล้อม ตลอดจนการรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างถูกต้องเป็น คุณประโยชน์

๒) อิสรภาพทางสังคม คือ ความ ปลอดพ้นจากการเบียดเบียนกันในระหว่างมนุษย์ พ้นจากความอยุติธรรม การเอาไรต์เอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีพคืออาชีพที่ประกอบได้ โดยสุจริต ดำรงชีวิตอย่างโปร่งโล่ง ไม่ว่างงาน พึ่ง ตนได้ รวมไปถึงความหลุดพ้นจากความบีบคั้น การใช้สติปัญญา สามารถแสดงออกซึ่งความ คิดเห็นอันเป็นผลแห่งสติปัญญานั้นโดยเสรี

๓) อิสรภาพทางจิตใจ เช่นว่า มีจิตใจ ที่มีคุณธรรม มีความเข้มแข็ง มั่นคงไม่หวั่นไหว

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม : แขนงนำ การศึกษา**, หน้า ๒๖.



ด้วยโลกธรรม^{๒๔} ไม่มีความโศก ไม่มีกิเลสรู้สึก
ปราศจากความเศร้าหมอง เบิกบาน เป็นสุข

๔) อิศรภาพทางปัญญา คือ ภาวะที่มีการรับรู้ถูกต้องตามเป็นจริงไม่เอนเอียงด้วย
อคติ^{๒๕} รู้จักคิด คิดเองเป็น รู้จักคิดแก้ปัญหา รู้วิธี
ที่จะจัดทำกรต่างๆ ให้สำเร็จผล มีความคิด
วินิจฉัยที่บริสุทธิ์ ไม่เป็นทาสของกิเลส ใช้ปัญญา
คิดการต่างๆ โดยบริสุทธิ์ใจ ไม่มีเงื่อนไขหรือกิเลส
เคลือบแฝง ตลอดจนรู้แจ้งสัจธรรมถึงขั้นหลุดพ้น
จากความทุกข์^{๒๖}

๓. หลักการของการศึกษา

หลักการการศึกษา ๓ ประการ คือ
ไตรสิกขา ที่วางขึ้นเพื่อมุ่งให้เกิดขึ้นตามหลัก
ปฏิบัติแห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญห หรือ
มรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝน
อบรมให้องค์ทั้ง ๘ แห่งมรรคนั้น เกิดมีและเจริญ
งอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไข
ปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับ จนถึงที่สุด
กล่าวคือ

๑) อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาด้าน
หรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา
สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงาม
ขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ
วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคม ถึงมาตรฐาน
ของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริม
คุณภาพจิตได้ดี

^{๒๔} โลกธรรม คือ ธรรมดาของโลก ๘ ได้แก่
ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข
ทุกข์.

^{๒๕} อคติ คือ ความไม่เที่ยงธรรม ๔ ได้แก่
ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว.

^{๒๖} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), **ทาง
สายกลางของการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

๒) อธิจิตสิกขา คือ การศึกษาด้าน
หรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ
สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จน
บุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต
สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต พัฒนาถึง
มาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการ
พัฒนาปัญญาได้ดี

๓) อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้าน
หรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ
และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมี
ความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน
สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส
เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่น
ต่างๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง^{๒๗}

๔. กระบวนการจัดการศึกษา

๑) แก่นนำของกระบวนการแห่ง
การศึกษา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น
แนวคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลแก่
ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง
เรียกว่า สัมมาทิฐิ แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

(๑) ทศน ะ ความเห็น
แนวความคิด ทฤษฎี ความเชื่อถือ ค่านิยม
จำพวกที่เชื่อหรือยอมรับรู้การกระทำ และผลการ
กระทำของตน หรือสร้างความสำนึกในความ
รับผิดชอบต่อการกระทำของตน พูดอย่าง
ชาวบ้านว่า เห็นชอบตามคลองธรรม เรียกสั้นๆ
ว่า กัมมัศกตาสัมมาทิฐิ เป็น สัมมาทิฐิระดับ
โลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม

(๒) ทศน ะ แนวความคิด ที่มองเห็นความ
เป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย
ความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมัน
หรือตามที่มันเป็น ไม่เอนเอียงไปตามความชอบความ
ชังของตน หรือตามที่อยากให้มันเป็นอยากไม่ให้มัน

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต),
พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒,
(กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๖๑๒-๖๑๓.



เป็น ความรู้ความเข้าใจสอดคล้องกับความเป็นจริง แห่งธรรมดา เรียกร้องว่า สัจจานุโลมิกญาณ^{๒๘} เป็น สัมมาทิฏฐิแนวโลกุตระ เป็นขั้นสัจธรรม^{๒๙}

โดยมีปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ ๒ อย่าง คือ ๑) ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรัตโฆสสะ แปลว่า เสียจากผู้อื่น หรือเสียบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอด หรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อนที่คบ หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง สั่งสอนอบรม แนะนำชักจูงไปในทางที่ดีงาม ๒) ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถุวิธี ความรู้ จักคิด หรือคิดเป็น

กระบวนการของการศึกษาภายในตัว บุคคล จะเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ต้องอาศัยการ ติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม และอิทธิพล ภายนอกเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นปัจจัยก่อตัว ถ้าได้รับการถ่ายทอดแนะนำชักจูง เรียนรู้จาก แหล่งความรู้ความคิดที่ถูกต้อง หรือรู้จักเลือกรู้จักมอง รู้จักเกี่ยวข้อง พิจารณาโลกและชีวิต ในทางที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิ นำไปสู่ การศึกษาที่ถูกต้อง หรือมีการศึกษา^{๓๐}

^{๒๘} ปรีชาญาณอันเป็นไปโดยสมควรแก่การ กำหนดรู้หรือริยัจ เป็นวิปัสสนาญาณข้อที่ ๙ ในวิปัสสนา ญาณ ๙ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล ธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕, (กรุงเทพมหานคร : ผลิติมม์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๖-๒๒๗.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๖๑๐.

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๖๑๑.

๒) ไตรสิกขา^{๓๑} คือ เมื่อมีสัมมาทิฏฐิ เป็นแกนนำและเป็นฐานแล้ว กระบวนการแห่ง การศึกษาภายในตัวบุคคลก็เป็นไปได้ โดย กระบวนการนี้แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ (๑) การฝึกฝนพัฒนาในด้านความ ประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา (ศีล) (๒) การ ฝึกฝนพัฒนาทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้าง เสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และ (๓) การฝึกฝนพัฒนา ทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลาย ตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ที่ทำให้ แก้ไขปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลก และชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้น จากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลส ดับทุกข์ ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระโปร่งใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)^{๓๒}

๓) อริยมรรค ๘ เป็นกระบวนการจัด การศึกษาที่ลึกลงไปต่อจากไตรสิกขา โดยมีองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหาหรือรายละเอียด ของการปฏิบัติ ๘ ประการ

(๑) ทศณะ ความคิดเห็น แนวคิด ความ เชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยมต่างๆ ที่ดีงามถูกต้อง มอง สิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย สอดคล้องกับความเป็น จริง หรือตรงตามสภาวะ เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)

(๒) ความคิด ความดำริไตรตรอง หรือ คิดการต่างๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทาง สร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละ หวังดี มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูล และความคิดที่

^{๓๑} ไตรสิกขา เป็นทั้งหลักการของ การศึกษาและกระบวนการจัดการศึกษา.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๖๑๑.



บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็น แก่ตัว ความคิดจะได้จะเอา หรือความเคียดแค้นชิงชัง มุ่งร้ายคิดทำลาย เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

(๓) การพูด หรือการแสดงออกทางวาจาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความจริง ไม่โกหก หลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อเลื่อนลอย แต่สุภาพ นุ่มนวล ชวนให้เกิดไมตรี สามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางสรรค์ ก่อประโยชน์ เรียกว่า สัมมาวาจา (วาจาชอบ)

(๔) การกระทำที่ถึงงามสุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงาม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องหรือไม่เป็นไปเพื่อการทำลายชีวิตร่างกาย การทำลายทรัพย์สินของผู้อื่น การล่วงละเมิดสิทธิในคุ้มครอง หรือของรักของหวงแหนของผู้อื่น เรียกว่า สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ)

(๕) การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น เรียกว่า สัมมาอาชีพะ (อาชีพชอบ)

(๖) การเพียรพยายามในทางที่ถึงงามชอบธรรม คือ เพียรหลีกเลี่ยงป้องกันสิ่งชั่วร้าย อกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละเลิก กำจัดสิ่งชั่วร้าย อกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างสรรค์สิ่งดีงาม หรือ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรส่งเสริมพัฒนาสิ่งดีงาม หรือ กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป จนเพียบพร้อมไพบุลย์ เรียกว่า สัมมาพยายามะ (พยายามชอบ)

(๗) การมีสติกำกับตัว คมใจไว้ให้อยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องต้องทำในเวลานั้นๆ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ถึงงาม สิ่งที่เกิดเป็นประโยชน์ หรือธรรมที่ต้องใช้ในเรื่อนั้นๆ เวลานั้นๆ ไม่หลงไหลเลื่อนลอย ไม่ละเลยหรือปล่อย

ตัวเผอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึก สภาพจิตใจ และความนึกคิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เฝ้ายวนหรือยั่วมาฉุดกระชากให้หลุดหลงเลื่อนลอยไปเสีย เรียกว่า สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

(๘) ความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงาน หรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สม่ำเสมอ แน่วแน่เป็นหนึ่งเดียว สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวกหวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวล ผ่อนคลาย ไม่เครียด ไม่กระด้างเข้มแข็ง เองงาน ไม่หดหู่ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี เรียกว่า สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ)^{๓๓}

๔) ภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา (การพัฒนากาย) ศีลภาวนา (การพัฒนาศีล) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิต) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) อันเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่มีหลักพัฒนาใน ๔ ด้าน คือ

(๑) กายภาวนา การเจริญกาย หรือ พัฒนากาย คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ (รวมทั้งเทคโนโลยี) โดยเฉพาะรับรู้สิ่งทั้งหลายทางอินทรีย์ ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ด้วยดี โดยปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ

(๒) ศีลภาวนา การเจริญศีล หรือพัฒนาศีล คือ การพัฒนาความประพฤติ พัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมโดยตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลกัน

(๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต หรือพัฒนาจิต คือ ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มี

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๖๑๑-๖๑๒.



เมตตากรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

(๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา หรือพัฒนาปัญญา คือ ฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ให้เจริญงอกงามจนเกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง โดยรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นจริง รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ มีชีวิตเป็นอยู่ แก้ไขปัญหา และทำการทั้งหลายด้วยปัญญาที่รู้ถึงเหตุปัจจัย^{๓๔}

๔) คุณลักษณะของผู้ได้รับการศึกษา ผู้ได้รับผลตามความมุ่งหมายของการศึกษา^{๓๕} ได้แก่

ก. ในแง่คุณสมบัติประจำตน คุณธรรมที่เด่น (คุณธรรมของผู้มีการศึกษา) คือ ๑) ปัญญา ซึ่งเจริญขึ้นโดยลำดับพร้อมกับการสูญเสียของอวิชชา และ ๒) กรุณา ซึ่งจะเป็นแรงเร้าในการกระทำมากโดยลำดับแทนที่ค้นหา

ข. ในแง่ของการดำเนินชีวิต มีลักษณะสำคัญ คือ ๑) อุตตตถะ หรือ อุตตहितสมบัติ การบรรลุถึงประโยชน์ตน คือ ได้ฝึกฝนอบรมตัวเองดี พึ่งตนเองได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ (รวมทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม) ถึงความเจริญงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรมต่างๆ (เช่น สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรรยา หรือประกอบด้วยทฤษฎีปฏิบัติและสัมปรายิกัตถะ เป็นต้น) ข้อนี้คุณธรรมที่เด่นคือ ปัญญา ๒) ปรัตถะ หรือ ปรहितสมบัติ การบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น คือ สามารถช่วยเหลือผู้อื่น ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ทางวัตถุก็ดี ทางจิตใจก็ดี (เช่น สังคหวัตถุ ๔ และสาราณียธรรม ๖ เป็นต้น) ข้อนี้คุณธรรมที่เด่นคือ กรุณา

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๓๔๘-๓๔๙.

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม : แก่นนำการศึกษา, หน้า ๒๘.

คุณสมบัติของผู้ได้รับการศึกษา อีกประการหนึ่ง คือ คนที่ได้รับการศึกษาจึงเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาครบทั้ง ๔ ด้าน เรียกว่า ภาวิตตะ^{๓๖} แปลว่า มีตนที่ได้ฝึกอบรมแล้ว หรือได้พัฒนาแล้ว แยกลักษณะการออกที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ภาวิตกาย แปลว่า มีกายที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือ มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพได้อย่างดี และอย่างได้ผลดี มีความสมบูรณ์ของชีวิตในด้านกาย ๒) ภาวิตศีล แปลว่า มีศีลที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ดำรงตนอยู่ในวินัย มีศีลธรรม มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะสร้างสรรค์และก่อสร้างดี ๓) ภาวิตจิต แปลว่า มีจิตใจที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือ มีจิตใจที่ฝึกอบรมดีแล้ว สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตและสุขภาพจิต และ ๔) ภาวิตปัญญา แปลว่า มีปัญญาที่เจริญแล้ว หรือพัฒนาแล้ว คือ มีปัญญาที่เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส มองดูรู้เข้าใจ เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือตามที่มันเป็น คิดเห็นวินิจฉัยการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ปราศจากอคติและแรงจูงใจเคลือบแฝง รู้เท่าทันธรรมดาจนมีความเป็นอิสระโดยสมบูรณ์^{๓๗}

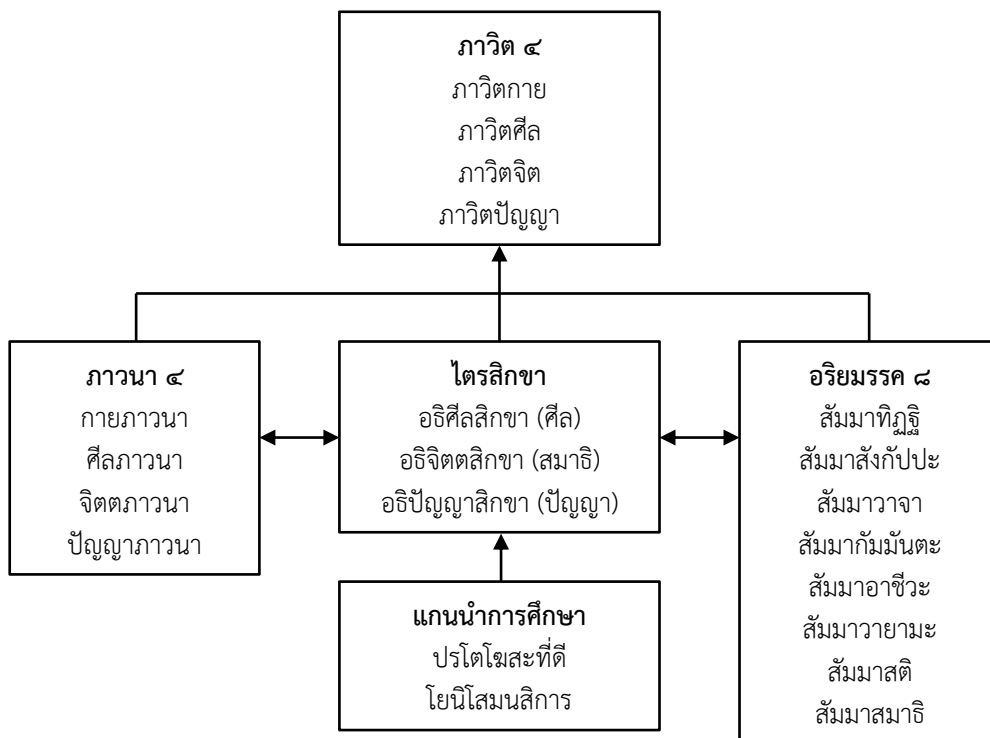
สรุปว่า ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ประกอบด้วยหลักสำคัญ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาสัมมาทฤษฎีให้เกิดขึ้นด้วยอาศัยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสัมมาทฤษฎี ๒ ประการ คือ ปรัตโหมสะและโยนิโสมนสิการ ต่อจากนั้นจึงเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่ต่อเนื่องในหลัก

^{๓๖} คุณสมบัติของผู้ได้รับการศึกษา หรือคุณสมบัติของผู้สอน ใช้ “ภาวิต ๔” ส่วนหลักการสอนใช้ “สิกขา ๓” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๓๕๐.

^{๓๗} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, หน้า ๑๑๖.

การศึกษา ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยใช้อริยมรรค ๘ และภาวนา ๔ ประการเป็นหลักในการจัดการศึกษาหรือหลักพัฒนาการ เพื่อให้บรรลุถึงผลที่ผู้ได้รับการศึกษาจะพึงได้รับ ๒ ประการ คือ (๑) คุณสมบัติประจำตน คือ ปัญญา และกรุณา (๒) การดำเนินชีวิตอันประกอบด้วย

ประโยชน์ ๒ คือ ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น สุดท้ายคือ การวัดผลผู้สำเร็จการศึกษาด้วยภาวิต ๔ หรือ ภาวิตตละ ๔ ว่ามีประสพผลสำเร็จในการพัฒนาครบทั้ง ๔ ด้านหรือไม่ ดังแสดงในภาพแสดงกระบวนการจัดการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)



ภาพแสดงกระบวนการจัดการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

บทวิเคราะห์

การวิเคราะห์ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กับปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) โดยวิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาที่สำคัญใน ๔ ประเด็นนั้น พบว่า มีแนวคิดทางการศึกษาที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ก. ความสอดคล้องกัน

๑. ความหมายของการศึกษา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) และ พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความหมายของ

การศึกษาสอดคล้องกันว่าหมายถึง “ความเจริญงอกงาม” กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “การศึกษา คือ การฝึกฝนพัฒนาให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง การศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตที่ดำเนินไปตลอด จนกระทั่งบรรลุเป้าหมายคือ อิสระภาพและสันติสุข”^๑ ส่วนพรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของการศึกษาว่าหมายถึง “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม”

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมกับ การศึกษาของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.



๒. ความมุ่งหมายของการศึกษา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) และ พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาไว้สอดคล้องกัน เพียงแต่ไม่ได้ระบุไว้ชัดเจน กล่าวคือ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาคือการเป็นอิสรภาพ ๔ ด้าน คือ อิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางจิตใจ และอิสรภาพทางปัญญา (ซึ่งสอดคล้องกับหลักกระบวนการศึกษาคือ ภาวนา ๔ และคุณสมบัติของผู้สำเร็จการศึกษา คือ ภาวิต ๔) ส่วน พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้ให้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาว่า “เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้”

นอกจากนี้ พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้สรุปตอนท้ายของจุดมุ่งหมายการศึกษาว่า “เพื่อสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” นั้นก็นับว่าสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) เพราะว่า หากการศึกษาทำให้เกิดอิสรภาพ ๔ ด้าน (ภาวนา ๔ และภาวิต ๔) แล้วก็เป็นอันเข้าใจได้ว่า บุคคลผู้ได้รับการศึกษาและมีอิสรภาพ ๔ ด้านนี้ย่อมประสบความสำเร็จแน่นอน และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวในเรื่อง “การศึกษากับความสุข” นั้นว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เช่น “การศึกษาเป็นการแนะนำและฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง เมื่อดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องก็มีความสุข การศึกษาที่ถูกต้องทำให้คนมีความสุข หรือรู้จักที่จะทำตนให้มีความสุข”^๒ “การศึกษาจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะทำให้คนมีความสุข ถ้าดำเนินการศึกษาผิดพลาดก็จะทำให้คนไม่มีความสุข แต่การศึกษาจะกลายเป็นเครื่องมือดู

^๒ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๖.

สุบความสุขออกจากคน”^๓ และ “การพัฒนาความสุข ก็คือการศึกษา”^๔

๓. หลักการของการศึกษา พรบ.

การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงหลักการของการศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่าเป็น “การศึกษาตลอดชีวิต” (มาตรา ๘) สำหรับประชาชน และให้สังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้เป็นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกันกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ได้กล่าวในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า “ปัจจุบันนี้เรามีคำว่า Lifelong Education แปลว่า การศึกษาตลอดชีวิต พระพุทธศาสนานั้นถือมาแต่ไหนแต่ไรแล้วว่า การศึกษานั้นคือชีวิต ชีวิตนั้นคือการศึกษา แต่ไม่ใช่ชีวิตเฉยๆ ต้องเป็นชีวิตที่ดำเนินอย่างถูกต้อง มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาจึงจะเป็นการศึกษา”^๕ “ชีวิตคือการศึกษา แต่หมายถึงชีวิตที่ดำเนินถูกต้อง เมื่อดำเนินถูกต้องก็เป็นการศึกษาทันที กล่าวคือ ชีวิตที่ดำเนินถูกต้อง เป็นมรรค ส่วนการเรียนรู้ที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง เป็นสิกขา สำหรับทุกคนที่มีลักษณะเช่นนี้ ชีวิตของเขาย่อมเป็นการศึกษาตลอดชีวิต จะต้องศึกษากันเรื่อยไปจนกว่าเขาจะจบการศึกษา คือเป็นพระอรหันต์ เพราะฉะนั้นไม่ต้องกลัวว่าคนจะไม่ศึกษา เพราะจะมีการศึกษาตลอดชีวิต ชนิดที่อยู่ในตัวของเขาเอง เพราะชีวิตของเขาคือการศึกษา”^๖ โดยหลักการ

^๓ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, หน้า ๗๘.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๘.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมกับการศึกษาของไทย, หน้า ๔๕.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.



ศึกษา (สิกขา) นั่นก็คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักการของการศึกษาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ตามที่ได้ กล่าวมาแล้วนั่นเอง

๔. กระบวนการจัดการศึกษา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เน้น กระบวนการจัดการศึกษาที่สำคัญเป็นไปโดย สอดคล้องกลมเกลียวกัน คือ ไตรสิกขา (รวมถึง อริยมรรค ๘ ด้วย) และภาวนา ๔ เพราะเมื่อ บุคคลใดปฏิบัติในไตรสิกขาให้บริบูรณ์ดีแล้ว ก็มี ผลปรากฏที่ตัวบุคคลนั้นให้มีเป็นผู้มีภาวนา ๔ (การพัฒนา ๔ ด้าน) และเกิดมีภาวิต ๔ (การ เจริญหรือพัฒนา ๔ ด้าน) ตามภาวนา ๔ นั่นเอง ส่วน พรบ. การศึกษาแห่งชาตินั้น ได้กล่าวถึง กระบวนการจัดการศึกษาในประเด็นที่สอดคล้อง กัน ดังนี้

๑) การจัดการกระบวนการเรียนรู้
(มาตรา ๒๔)

(๑) พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงการจัดการกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า “การฝึก ทักษะ กระบวนการคิด คิดเป็น ทำเป็น เพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหา” ซึ่งมีความสอดคล้อง กับการที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ กล่าวถึงกระบวนการคิด ที่เรียกว่า “โยนิโส มนสิการ” อันเป็นปัจจัยภายใน ในการที่จะทำให้เกิดปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ และได้อธิบายหลัก โยนิโสมนสิการนั้นว่าคือความคิดที่สกัดอวิชา และความคิดที่สกัดตัณหา โดยแบ่งโยนิโส มนสิการออกเป็น ๑๐ วิธี คือ (๑) วิธีคิดแบบสืบ สสาวเหตุปัจจัย (๒) วิธีคิดแบบแยกแยะ ส่วนประกอบ (๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ (๔) วิธีคิดแบบอริสัจ/คิดแบบแก้ปัญหา (๕) วิธีคิด แบบอรรถธรรมสัมพันธ์ (๖) วิธีคิดแบบเห็นคุณ โทษและทางออก (๗) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม (๘) วิธีคิดแบบเร้ากุศล (๙) วิธีคิด

แบบอยู่กับปัจจุบัน และ (๑๐) วิธีคิดแบบวิรักษ ฆาต^๗

(๒) พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง “การจัดการเรียนการสอนโดยปลูกฝัง คุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม” นั้น สอดคล้องกับ การที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ กล่าวถึงคุณธรรมของผู้มีการศึกษา ๒ ประการ คือ (๑) ปัญญา กล่าวคือ การบรรลุถึงประโยชน์ ตน (อัตตहितสมบัติ) (๒) กรุณา กล่าวคือ การ บำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น (ปรหิตสมบัติ)

(๓) พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง “การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่” นั้นได้สอดคล้องกับแนวคิด การศึกษาตลอดชีวิตอันเป็นหลักการของ การศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุต ฺโต) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ข. ความแตกต่างกัน

พรบ. การศึกษาแห่งชาติ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้มีแนวคิดทาง การศึกษาที่สอดคล้องกันในเรื่อง ความหมายของ การศึกษา ความมุ่งหมายของการศึกษา และ หลักการของการศึกษา และกระบวนการจัด การศึกษาในบางประเด็น ส่วนแนวคิดทางการ ศึกษาที่มีความแตกต่างกันนั้น มีดังนี้

๑. กระบวนการจัดการศึกษา

๑) พรบ. การศึกษาแห่งชาติได้ เน้นการจัดการศึกษาที่ยึดหลักว่า “ผู้เรียนมี ความสำคัญที่สุด” (มาตรา ๒๒) อันเป็นระบบ การศึกษาตามแบบตะวันตก ซึ่งพระพรหมคุณา ภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้โดยไม่ ขัดแย้ง เพียงแต่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “การศึกษาที่มีเรียกว่ามีเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child-Centered Education) นี้ได้เติบโตมากับ

^๗ ดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, หน้า ๖๒๗-๖๘๑.



แนวคิดการศึกษาแบบสายก้าวหน้า (Progressive) ที่เน้นการร่วมมือกัน (Cooperation) กับทั้งคำนึงตัวเด็กเป็นสำคัญ มีสาระสำคัญที่ขัดกับพื้นฐานสังคมอเมริกาที่เป็นสังคมแห่งการแข่งขันกันได้เจริญโดดเด่นเป็นที่นิยมอยู่นออเมริกาในต้น ค.ศ. ที่ ๒๐ ถึงครึ่งศตวรรษแล้วความนิยมก็ตกต่ำลง เพราะปลายปี 1957 (พ.ศ. ๒๕๐๐) โซเวียตสามารถปล่อยดาวเทียมได้ก่อนอเมริกา ทำให้อเมริกาผิดหวังและโทษระบบการศึกษาที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลางว่าเป็นสาเหตุให้อเมริกาก่อนวิชาความรู้ อ่อนแอในการทำงาน และทำให้เทคโนโลยีล้ำหลัง แล้วได้กลับไปหาการศึกษาแบบถือครูและเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (Teacher- and Subject-Centered Education) อันเป็นสายประเพณี (Traditional) หรือฝ่ายอนุรักษ์ (Conservative) ซึ่งเน้นการแข่งขัน (Competition) ซึ่งยึดเกณฑ์กำหนดทั้งทางวิชาการ ทางระเบียบวินัยความประพฤติและคุณสมบัติทั้งหลาย ไว้เป็นที่ตั้ง ถือว่าเด็กจะต้องทำให้ได้ตามกำหนดให้ถึงเกณฑ์นั้น

เวลาผ่านมา ๒๐ กว่าปี ในช่วงทศวรรษ 1980s ชาวอเมริการู้สึกว่า การศึกษาแบบถือครูและเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลางนี้ ทำให้เด็กเครียดจิตใจไม่สบาย เกิดความรู้สึกแปลกแยก ก็พากันหันมาสนใจ Child-Centered Education ใหม่ อีก แนวคิดการศึกษา ๒ สายนี้ จึงมีโชคชะตาที่พองยุบ-ยุบพองไปตามกาลเวลา^๕ นำพิจารณาว่าเรื่องนี้บางที่มันกลายเป็นสุดโต่งทั้ง ๒ อย่าง ทางที่ถูก น่าจะเป็นมัชฌิมา^๕ ได้ หรือเปล่า มัชฌิมาปฏิบัติก็คือ การปฏิบัติจัดดำเนินการที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ การศึกษาที่แท้ก็ต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ นั่นคือ เราต้องรู้ด้วยปัญญา

กล่าวคือ สัมมาทิฐิ เมื่อรู้เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติแล้ว ก็จัดให้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้ เรียกว่า มัชฌิมา คือพอดีกับความจริง เมื่อพอดีกับความจริงก็เป็นมัชฌิมา เพราะฉะนั้น การศึกษาในพุทธศาสนาเป็นมัชฌิมา ซึ่งคงไม่ใช่ Child-Centered Education ไม่ใช่ Teacher- and Subject-Centered Education ทั้งนั้นแหละ (หรือจะบอกว่าใช่ ก็ต้องทั้งสองอย่างเลย โดยประสานกันอย่างพอดี) สองอย่างนั้น ดีไม่ดีจะเป็นสุดโต่ง ๒ ทาง^๕

ประเทศไทยได้นำเอาการศึกษาแบบ Centered Education มาเริ่มต้นในประเทศไทยปี พ.ศ. ๒๕๔๒ จนถึงปัจจุบันนี้ก็ครบ ๑๖ ปีแล้ว ผลการจัดการศึกษาแบบนี้ ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวเพราะสาเหตุอะไร ก็คงต้องศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่า การศึกษาแบบ Centered Education นี้เหมาะกับสังคมไทยหรือไม่อย่างไร

๒) พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงการจัดการกระบวนการเรียนรู้ (มาตรา ๒๔) ในการจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึง “ความแตกต่างระหว่างบุคคล” นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวว่าความแตกต่างของเด็กไว้ว่า เด็กต่างกัน ไม่ใช่แต่ในเรื่องความถนัดอย่างเดียว ในพระพุทธศาสนาให้แยกความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็น ๒ ด้าน คือ (๑) ด้านอหิมุติ คือ เรื่องความถนัด ความสนใจ ความพอใจ และภูมิหลังอะไรต่างๆ ตลอดจน ความเคยชินที่ฝังตัวอยู่ ที่เรียกว่า “วาสนา” (๒) ด้าน

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), สยามสามไตร, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๓-๒๔๗.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล, หน้า ๑๑๔-๑๑๕.



อินทรีย์ คือ ระดับการพัฒนา เช่นว่า มีศรัทธา มีสติ มีสมาธิ มีปัญญาแค่นั้น^{๑๐}

(๓) พรบ. การศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง “การประเมินผู้เรียน” (มาตรา ๒๖) โดยพิจารณาจาก “พัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอน” ส่วนพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการประเมินผลการศึกษาของผู้เรียนด้วยภาวนา ๔ (ภาวิต ๔) เพราะภาวนานั้นเป็นสิ่งแสดงถึงความก้าวหน้าในการพัฒนาชีวิตว่า มีการพัฒนาในทั้ง ๔ ด้านนั้นมากหรือน้อยเพียงใด

บทสรุป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้เสนอให้นำหลักธรรมและหลักความเชื่อของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อแสวงหาเป้าหมายของการศึกษาและแนวทางการศึกษาที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น โดยได้นำหลักเหตุผลในการใช้พุทธปรัชญาเป็นรากฐานของการศึกษาว่าพุทธปรัชญานั้นเข้าถึงความเป็นจริงแท้ของโลกและชีวิต และสามารถแก้ปัญหาให้แก่มนุษย์ได้ โดยได้ทำการวิเคราะห์ปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๒ กับแนวทางการศึกษาพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) พบว่า มีแนวทางการศึกษาที่สำคัญ ๔ ประเด็น คือ ๑) ความหมายของการศึกษา ๒) ความมุ่งหมายของการศึกษา ๓) หลักการของการศึกษา และ ๔) กระบวนการจัดการศึกษา พบว่า มีแนวทางการศึกษาที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล, หน้า ๑๑๕.



บรรณานุกรม

- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมกับการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘.
- _____ . แง่คิดข้อสังเกตเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.
- _____ . รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.
- _____ . สยามสามไตร. กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย, ๒๕๕๒.
- _____ . พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร : ผลิตีมี, ๒๕๕๕.
- _____ . ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม : แก่นนำการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ผลิตีมี, ๒๕๕๖.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร : ผลิตีมี, ๒๕๕๖.
- พระราชวรมณี (ประยูรต์ ปยุตฺโต). ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๘.
- _____ . ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมิหรมหา. คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ชีวิตและผลงานของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) และนันททัศนะของนักวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- มูลนิธิพุทธธรรม. นานาทัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘.
- รุ่ง แก้วแดง. ปฏิวัติการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์แชนด์พรินต์ติ้งเซ็นเตอร์, ๒๕๔๒.
- ศูนย์ปฏิบัติการปฏิรูปการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. ปฏิรูปการศึกษาก้าวหน้าอย่างมั่นใจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๔.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๖.
- เว็บไซต์วัดญาณเวศกวัน www.watnyanaves.net